

najljepše je vjerovati. To je motivacija i za struku koju voliš i za osobni život...«

U petome poglavlju pod nazivom *Pedagoško nasljeđe i budućnost škole* u obliku intervjua Puževski govori o idejama za koje misli da mogu biti važne i u suvremenoj školi (organizacija rada škole, produženi boravak i cjelodnevna škola, škola otvorenih vrata, uvažavanje učenikovih potreba i mogućnosti). Čitatelji će upoznati stavove i ideje koje su ga nadahnule u istraživanju i primjeni spoznaja u pedagoškoj praksi. Oslanjao se na ideje svjetskih pedagoških klasika i domaćih uzora (npr. Ivan Filipović, Ljudevit Modec, Stjepan Basariček i dr.). U intervjuu poručuje: da bismo stvarali potrebno je poznavati svjetsko nasljeđe, ali se nikako ne smiju zaboraviti naši pedagozi i njihova djela, hrvatsko pedagoško nasljeđe i spoznaje znanosti. Završava mišlju: »Težimo za pedagoški boljom, što znači odgojno uspješnijom i životno čovječnijom školom« (str. 335).

U posljednjem je poglavlju *Bibliografija* koja je nastala na već objavljenim bibliografijama, ali je i dopunjena pa se može govoriti o znatno potpunijoj cjelini. Bibliografija sadrži 394 bibliografske jedinice i 18 bibliografskih jedinica o profesoru Puževskom. Bibliografske su jedinice razvrstane u nekoliko cjelina: Publikacije (23), Rasprave i studije — školska pedagogija, Didaktika i metodika, Slobodno vrijeme, Povijest školstva, Učitelji, Učiteljske organizacije (155), Stručni i informativni članci (57), Rad na nastavnim planovima i programima (8), Ostalo (98), Urednik publikacija (14), Recenzije (39).

Profesor Puževski počeo je objavljivati članke 1952. i oni se od tada pojavljuju u brojim pedagoškim časopisima u Hrvatskoj (*Napredak*, *Život i škola*, *Školski vjesnik*, *Obrazovanje odraslih* i dr.) i drugih zemalja (*Pedagogicka revue*, *Ganztagige Bildung und Erziehung*, *Sodobna pedagogika*, *Prosveten radbotnik*,

Pedagogija i dr.) te u knjigama i zbornicima sa znanstvenih i stručnih skupova.

Zanimljivo je obilježje spomen–knjige da ju je pisalo 70 autora među kojima je 68 autora–suradnika sa sjećanjima i ocjenama profesorova rada, zatim sâm autor izborom iz objavljenih djela i urednik kao autor pojedinih poglavlja ili dijelova.

Monografija *Škola škole* posvećena je profesoru Valentinu Puževskom, članu plejade angažiranih hrvatskih pedagoga koji je pedagoškim i društveno–političkim angažmanom obilježio drugu polovicu 20. st. u Hrvatskoj. Pisao je i razmišljao o aktualnim prosvjetnim temama, ali najviše o stvaranju nove i bolje osnovne škole. U predstavljenim idejama i suvremena škola može naći kreativne poticaje, kao i smjernice koje mogu pomoći obrazovnoj politici u projektiranju buduće škole.

Vladimir Strugar

Josip Planinić, *Metafizičke teme*, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Odjel za fiziku, Osijek, 2012, 160 str.

»Metafizičke teme« druga je knjiga Josipa Planinića. Prva knjiga »(Š) to je metafizika. Metafizički eseji 1«, objavljena je 2010. godine. Sadrži haiku–poeziju i sedam metafizičkih eseja. U drugoj knjizi autor se također bavi metafizičkim pitanjima i objavljuje haiku–poeziju. S trima novim metafizičkim esejima i obilnijom poezijom autor na neki način svoja razmišljanja o metafici i haiku–poeziji zaokružuje u jednu cjelinu. Uvod u »Metafizičke teme« J. Planinić započinje haiku–pjesmama na hrvatskome jeziku i njihovim prijevodom na engleski jezik; sažetak metafizičkih eseja također je na engleskome jeziku. Na taj je način autorova namjera i briga, kako sâm kaže, »da se napisanim stihovima i tekstovima omogući prijelaz

granice tuzemlja, odnosno da se umanju granična barijera prema inače vrlo lijepom hrvatskom jeziku; to kažu svjetski pisci haiku stihova» (Predgovor). Autorovo zalaganje za hrvatsku kulturnu baštinu hvalevrijedno je i nije upitno.

Za razliku od prve knjige, u drugoj *haiku* zauzima mnogo više prostora i po sadržaju uvodi čitatelja u metafizičke teme. To je razvidno iz samih naslova troštinskih haiku–pjesama: *Proljeće, Ljeto, Zima, Jesen* i *Pjesme nove* odraz su autorova pogleda na svijet i život: *Daleki gradovi, Godine šutnje, O zalasku sunca, Pohod, Dobrota ljudska, Sestre ptice, Propovijedajte na krovovima, Zahvalnica*. U ovoj poeziji dolazi do izražaja autorovo filozofijsko i religijsko videenje svijeta, stvarnosti koja ga okružuje i s kojom je egzistencijalno i esencijalno povezan. Svjestan svoga postojanja (svoje egzistencije) u pojavnome svijetu, autor pokušava otkriti podrijetlo, smisao, vrijednost i svrhu svega postojanja, posebice sebe samoga u odnosu na sve, na Jedno i mnoštvo. Gubljenjem svjesnosti sebe i svijeta koji ga okružuje, uranja u vlastiti svijet i uspostavlja vezu s vanjskim svijetom na samo sebi svojstven način.

Tri su metafizičke teme kojima se autor ovdje bavi: »Problem zla u svijetu«; »Istina i smrt«; »O uzročnosti«. Metafizičkim temama pristupa s povijesnoga, filozofskog, religijskog i znanstvenog stajališta. Problemu zla u svijetu i osobnome životu koji se očituje u patnji, boli i umiranju, autor polazi s egzistencijalističkoga stajališta, pokušava otkriti uzrok zla te protumačiti smisao i svrhu njegova postojanja. Svjestan je da su pritom nezaobilazni značajni filozofi, teolozi, fizičari i znanstvenici koji su se pod različitim vidovima bavili tim problemom. Stoga upućuje na njihova razmišljanja i djela, navodeći stajališta, tumačenja i obrazlaganja. Posebno ističe Stephena Hawkinga, Aurelija Augu-

stina, Tomu Akvinskoga, Knjigu o Jobu, Platona, Plotina, Ireneja, D. Humea, G. Leibniza, B. Spinozu, G. Berkeleyja, I. Kanta, J. G. Fichtea; osvrće se na recentne rasprave o problemu zla u svijetu (J. Macki, A. Platinga, J. Hick). Kao katolički komentator osvrće se na problem zla u svijetu te donosi stav Katoličke crkve izražen u Katekizmu.

U drugome metafizičkom eseju »Istina i smrt« autor pokušava dokučiti misterij smrti na iskustvu vlastite spoznaje i na temelju opće metafizičke spoznaje istine o svemu što postoji, mijenja se i nastaje. Pitanje istine povezuje s pitanjem spoznaje empirijske i nadempirijske zbilje, s pitanjem postojanja Boga. Podsjeća da je istina nešto što svi ljudi odobravaju i nastoje postići, ali istovremeno upozorava na teškoće u otkrivanju i spoznaji Istine. Skreće pozornost na učenje Tome Akvinskoga prema kojem je istina suglasije između uma i stvari (*veritas est adaecvatio intellectus et rei*) i na Aristotelovu postavku da se istina nalazi samo u umu koji spaja i razlučuje. U grčkome poimanju istina je *aletheia* (neskrivenost, nezaboravljivost bitka, prirode, otkrivenost bitka); u kršćanstvu Bog je istina; Isus Krist je pravi Bog i pravi čovjek; on je put, istina i život. Upozorava na ontološku i teološku diferenciju bitka i bića, Boga i njegova stvorenja. Samo je Bog čista zbiljnost (*actus purus*). Dva su pojma istine: istina suda u suglasnosti uma i stvari te transcendentna istina gdje istina postoji prije suda kao otkrivenost bitka.

U novovjekovnoj filozofiji istina se pojavljuje kao subjekt; izričaj istine ovisi o subjektu, a ne o objektu (Descartes, Kant). Istina može biti formalna i tvarna (materijalna); formalna u sudu logičkim zaključkom neovisno o sadržajnoj istinitosti njegovih postavki; materijalna, koja se odnosi na sadržaj ako ovaj odgovara stanju stvari o kojoj se izriče

sud. Znanstvena istina podrazumijeva empirijsku znanost i svojstvena je bitku samomu koji je jedan i vječan, prva i posljednja istina, to jest sam Bog, Onaj koji je Alfa i Omega, početak i kraj. Riječ je o biblijskoj misli bliskoj prije svega filozofiji platonizma, usmjerenom prema jednome i nužnom bitku, počelu svekolikoga bivstva koji je prva i najviša istina platonizma i kršćanskoga monoteizma. Autor donosi razne spoznajne teorije o istini, bitku i bivstvima u novovjekovnoj filozofiji: racionalizmu u kojem je razum glavna spoznajna moć, empirizmu u kojem razum nema primat, nego ono što je osjetilno i iskustveno; napominje da se nakon Hegela pojavljuju posebne empirijske znanosti iza koji stoji filozofija pozitivizma (A. Comte), logički pozitivizam i skepticizam (L. Wittgenstein), voluntarizam (Schopenhauer, Nietzsche), egzistencijalizam (Heidegger, Jaspers); suprotno pozitivizmu N. Hartmann poziva na povratak teoriji metafizičke spoznaje u kojoj dolazi do izražaja *logos* svijeta i *logos* čovjeka; drži da je povratak k umu filozofski odgovor na religijski povratak Bogu. Tako se jedino mogu obnoviti filozofija i religija. U tom smislu valja shvatiti Pascalovu okladu da Bog i zagrobni život postoje. Oklada je razložna i treba ju razmotriti jer se radi o neizmjernome dobitku u odnosu na neznanat vremeni gubitak. Dakle, beskonačno dobro ima prednost pred konačnim dobrom. Pascalu, matematičaru i fizičaru, bilo je jasno da se Boga razumom spoznaje, a srcem osjeća, spoznaje i prihvaća; naime, iskustvena je spoznaja čovjeku nezaobilazna. Autor to potvrđuje svojim osobnim iskustvom, našavši se u smrtnoj opasnosti, na granici života i smrti.

Metafizički esej »Istina i smrt« zauzima značajno mjesto u razmišljanjima i znanstvenim istraživanjima J. Planinica. U povijesti filozofije i religijskim znanostima pitanje istine i problem

smrti zaokupljali su filozofe, teologe, prirodoslovce, matematičare, fizičare i metafizičare. To je razvidno iz popisa navedenih autora i religijskih učenja na koje se autor poziva; navodi razne teorije i tumačenja smrti, među ostalima i teoriju da sve završava smrću. Zagovornika te teorije vidi u Epikuru (4./3. st.) prema kojemu je »smrt najstrašnije zlo, koje nas se ne tiče, jer dok mi jesmo smrti nema, kad dode smrt, nas više nema«; slično je materijalističko tumačenje smrti koje su zastupali Demokrit, Epikur i Lukrecije. Materijalističkoj je teoriji suprotna temeljna teza kršćanske antropologije koju je branio Augustin; osvrće se na Augustinov filozofsko-teološki pristup misteriju smrti.

U poglavljima: »filozofija i smrt«; »razmišljanje pojave smrti«; »smrt i strah«; »samoubojstvo kao smrt«; »smrt u kazalištu«; »kršćanski osvrt na događaj smrti«, autor iznosi različita tumačenja, shvaćanja i gledanja na smrt, ovisno o sredini (primitivnoj, kulturnoj, intelektualnoj) u kojoj se pojedinac nalazi i o svjetonazoru koji zastupa. Čitatelj je u mogućnosti proširiti svoje znanje o shvaćanju fenomena smrti, uzroka smrti, raznih stanja i načina umiranja ljudskoga bića koje, kad dode u stanje razumijevanja (punoljetnosti), postaje svjesno sebe i svijeta, da se pojedinačno/osobno pojavljuje, pojedinačno/osobno živi i umire, to jest da se nitko ne može za njega roditi, živjeti i umrijeti, da je neponovljivo i nedjeljivo u svome postojanju.

Metafizičkim esejem »O uzročnosti«, J. Planinić zaokružuje prethodnih devet metafizičkih eseja. U tumačenju pojma uzročnost počinje s Aristotelom koji u Metafizici razlikuje četiri uzroka (*causa efficiens*, *causa formalis*, *causa materialis* i *causa finalis*). Napominje da se u suvremenoj filozofiji teži usmjeriti na tvorni uzrok kao pojam uzroka jer se od 17. st. sumnjivo gledalo na finalnu

uzročnost, to jest smatralo da priroda ne sadrži unutarnji cilj ili svrhu. Humeovu raspravu o uzročnosti, uzroku i učinku smatra najpoznatijom u zapadnoj filozofiji. Prema Planinićevome shvaćanju, »Hume tvrdi da je svako rezoniranje činjenica zasnovano na rezoniranju o uzroku i učinku, a takvo rezoniranje nije nikad *a priori*«; da »kad istražujemo izvor te nužne veze u našem iskustvu svijeta, ne dolazimo ni do čega«. Na to je Kant odgovorio »da je pojam uzročnosti urođen; uzročnost je stroga modalna relacija koja ne može imati empirijsko podrijetlo«. Pitanje pojma uzročnosti autor opširno obrađuje počevši od Aristotela do Humea i donosi razne odgovore Humeu; razmatra Mellorov probabilistički pristup uzročnosti prema kojemu je svijet ireduktibilno nedeterminističan te Petronijevićevo obrazloženje Humeova pristupa uzročnosti; pokušava objasniti uzročnost u prirodnim znanostima (Heisenbergovo načelo ili relaciju neodređenosti); uzročnost i slučajnost u biologiji (Kokić); uzročnost i korelaciju, upozoravajući na mogućnost pomutnje glede korelacije i uzročnosti, naglašavajući da kauzalnost uzrokuje korelaciju.

Imajući u vidu gore rečeno, razvidno je da autor djela »Metafizički tekstovi« dobro poznaje građu iz područja fizike, metafizike, prirodnih i duhovnih znanosti te da je obilno rabi u iznošenju mišljenja, polazišta i stavova znanstvenika i stručnjaka u određenim područjima, kao i da usporednom metodom i kritičkim promišljanjem o njima donosi vlastite stavove.

Knjiga ima znanstveni karakter i čitatelju nudi više od osnovnoga znanja iz navedenih područja. Autor se služi jasnim i razumljivim jezikom, na jednostavan način piše o metafizičkim temama te ih priopćuje čitatelju. Da je autor primijenio strogo kritičku metodu u navođenju misli i tekstova pojedinih

autora, knjiga bi dobila na vrijednosti u znanstvenome pogledu, no čini se da to nije bio prvotni autorov cilj. Knjiga je namijenjena studentima i autorova je želja prenijeti im opće znanje iz naravoslovlja i mudroslovlja, empirijskoga i metempirijskog svijeta. Ovo djelo može poslužiti kao priručnik u stjecanju općega znanja iz područja prirodnih i metafizičkih znanosti u nas i u svijetu. U tom smislu, knjiga J. Planinića »Metafizičke teme« nov je doprinos hrvatskoj kulturnoj baštini, ne samo u Hrvatskoj nego i izvan njezinih granica.

Hrvoje Lasić

Francesco Alfieri, *Die Rezeption Edith Steins. Internationale Edith–Stein–Bibliographie 1942–2012. Festgabe für M. Amata Neyer*, Echter Verlag, Würzburg, 2012, 516 str.

Današnje vrijeme globalizacije stvara jedno novo područje razmjene informacija i nitko više ne može biti samodostatna zaokružena cjelina. Ipak, u otvaranju mnoštvu podataka potrebni su oni koji će na stručan način prikupiti radove s određenoga područja i time olakšati drugima daljnji rad.

Nakon što je proglašena blaženom (1987.) i svetom (1998.), djela i spisi Edith Stein otkrivaju se i analiziraju s velikim interesom na gotovo svim znanstvenim i kulturnim područjima. S vremenom je stvorena bogata međunarodna bibliografija koju je Francesco Alfieri, filozof i dobar poznavatelj ove moderne filozofkinje, pažljivo godinama skupljao, objedinio i objavio u knjizi koja sadrži 2855 naslova. Ovaj je rad bio moguć jedino uz pomoć konkretnih osoba, posebno zaposlenika u arhivu Edith Stein. Rukopisi koji su izvorno bili čuvani u Hesselovom arhivu u Louvainu, koji je utemeljio franjevac Herman–Leo Van Breda, preneseni su u karmel